

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM
LUDOVICA

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI
TANULMÁNYOK KAR
CIVILISZTIKAI TANSZÉK

OPUSCULA CIVILIA

Pfeffer Zsolt:

***Kézpénzmentes társadalom – a
fenntarthatósághoz vezető egyik út vagy
aggályos társadalom-mérnökösködés
2025/1.***

Készpénzmentes társadalom – a fenntarthatósághoz vezető egyik út vagy aggályos társadalom-mérnökösödés?

Kulcsszavak: pénz, készpénzmentesség, pénzügyi szolgáltatások, szerződési szabadság, digitalizáció.

I. Bevezetés

Az emberiség történetében a munkamegosztás kialakulása életre hívta a megtermelt javak kicserélésének szükségességét, miután az egyes szereplők többlettel rendelkeznek abból, aminek megtermelésével foglalkoznak, ugyanakkor hiányt szenvednek más termékekből, szolgáltatásokból. „Bőségesen ellát másokat azzal, amire szükségük van, amazok meg őt látják el teljesen azzal, ami neki kell, és így általános bőség terjed el a társadalom összes különféle rétegeiben.”² Pénz hiányában általános cserekereskedelem működtethető, azonban ennek körülményessége további részletezés hiányában is egyértelmű, hiszen egyrészt a csere felkínált termékekre (szolgáltatásra) nem biztos, hogy szüksége van a másik félnek, másrészt meg kellene határozni a csereértékeket egyenként. Ahogy Georg Simmel fogalmazott, „A gazdaság a csere formájában áramoltatja az értékeléseket, mintegy közbülső birodalmat teremtve az emberi világ minden mozgásának forrása, a vágyakozás és az élvezet kielégülése közé, melybe az előbbi torkollik.”³ A pénz kialakulása lehetővé tette a gazdasági tranzakciók egyszerűsítését: az értékek egyszerű kifejezését, számszerűsítését, valamint lehetővé tette az ügyletek összetettségének fokozását, ennek azonban feltétele az áruk és a szolgáltatások szabad cseréje, ugyanis „Ahol az áruk és szolgáltatások szabad cseréje ismeretlen, a pénz szükségtelen.”⁴ Kaspar Klock szerint a pénz egyrészt „*mensura rerum commutandarum*” („a cselérendő dolgok mértéke”), másrészt „*nervus rerum gerendarum*” („az üzletek vitelének éltető ereje”).⁵ Vannak azonban olyan történelmi szükséghelyzetek, amikor a hivatalos pénzeszköz elértéktelenedése folytán a törvényes fizetőeszköz használatát mellőzik, visszautasítják, és inkább a cserekereskedelemre épül a gazdaság, mint például az I. világháború utáni orosz gazdasági összeomlás idején,⁶ vagy éppen árupénzeket (rizst, cigarettát, tört aranyat stb.) használnak, ahogyan azt tették Magyarországon a II. világháború után a pengő hiperinflációja miatt.⁷

A pénzhez és a fizetések teljesítéséhez kapcsolódóan a történelem folyamán számos újítás jelent meg: új fizetési eszközök, pénzhelyettesítők, értékpapírok (váltók, csekkek), technikai folyamatok (elektronikus rendszerek) gazdagították a pénzügyi tranzakciók megvalósításának eszköztárát, újabb és újabb kihívások elé állítva a gazdasági élet szereplőit, a jogi szabályozást és a döntéshozókat. Elegendő ebben a körben utalni például a korábbi fejlődés során a bankkártyák (például elloptott, elveszített kártyák)⁸ vagy a különböző kriptoeszközök jogi dilemmáira. Ahogy a motorizáció folytán eltűntek az utcákról lovaskocsik, és ahogy az e-mailek visszaszorították a hagyományos levelezést, és ahogy az e-maileket az újabb

¹ Adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék.

² SMITH 2011: 22

³ SIMMEL 2004: 49

⁴ MISES 2009: 29

⁵ KAUTZ 2004: 223

⁶ GOLDMAN 1998: 320–321

⁷ VARGA 1964: 105–116

⁸ Ld. BERGSTEN 1967: 486–497

üzenetküldő alkalmazások, úgy váltják fel a korábbi megoldásokat az újabb technikai vívmányok egy adott átmeneti, a társadalmi átállást biztosító időszak elteltével.⁹

A társadalom és a pénzrendszer szoros kapcsolatban áll egymással, a jogalkotó pedig ez utóbbi szabályozásával erőteljes hatást képes gyakorolni a gazdasági döntésekre és folyamatokra. Miután az állam rendelkezik a törvényes fizetőeszköz kibocsátásának kizárólagos jogával, valamint ő szabályozza a pénzügyi intézményrendszert és a pénzügyi szolgáltatásokat, a természetes és jogi személyeknek ezekhez kell igazodniuk. Ezek megkerülésére legfeljebb bizonyos értékpapírok, kriptoeszközök vagy más, áruként használható pénzek (nemesfémek stb.) kínálhatnak megoldást arra az esetre, ha egyes piaci szereplők valamilyen okból kifolyólag tartózkodni kívánnak a hivatalos pénzügyi csatornák alkalmazásától.

Alapvető társadalom- és gazdaságformáló célkitűzésként jelent meg az az elgondolás, hogy felépíthető egy olyan készpénzmentes társadalom és gazdaság, amelyben nem bocsátanak ki készpénzt, és ennél fogva kizárólag elektronikus fizetési megoldások lennének alkalmazhatók. Ez nem azt jelenti, hogy a pénz is eltűnne, kizárólag a készpénzről van szó,¹⁰ tekintettel arra, hogy a készpénz nem más, mint „Azonnal v. bizonyos rövid időn belül bankjegyekben v. érmékben rendelkezésre álló közvetlen fizetőeszköz.”¹¹ Ezek a törekvések beilleszthetők a fenntarthatóságra vonatkozó igények keretei közé is, figyelemmel arra, hogy „A fenntartható fejlődés világszerte az egyik legfontosabb közös célkitűzés.”¹² Abból célszerű kiindulni, hogy a fenntarthatóság egy olyan átfogó érték, amelynek érvényesülése esetén a jelen generáció szükségleteinek kielégítése anélkül valósulhat meg, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek azon képességét, hogy kielégítsék saját szükségleteiket.¹³ Három alapvető pillére különíthető el a fenntarthatóságnak: környezet, gazdaság és társadalom – de ez kiegészíthető egy negyedikkel, nevezetesen a kultúrával,¹⁴ hiszen – ahogy Larissa Krainer fogalmazott, „A fenntartható kultúra tudatos döntéshozatali kultúra.”¹⁵

A tanulmány azokra a kérdésekre keresi a választ az általános elméleti problémák rövid áttekintését követően, hogy az ilyen állami törekvések mennyire egyeztethetők össze egyes alapjogokkal, azaz megfosztható-e az egyén attól a lehetőségtől, hogy készpénzt használjon a fizetési műveletei során? Milyen előnyök és hátrányok kapcsolhatók a készpénzmentes társadalom megvalósításának koncepciójához? A kérdések feltevése körében megemlíthető az, hogy a jogalkotás is különös hangsúlyt helyezett az elvi megközelítések alapjainak lefektetésére az Alaptörvény Tizenötödik módosításával.

II. A készpénzmentesség elméleti alapjai

Ahogy említésre került, a készpénzmentesség nem jelenti a pénz megszüntetését. Megjegyezhető ezzel kapcsolatban, hogy még a *kommunista ideológusok* sem képviseltek

⁹ OLSEN 2018: 49

¹⁰ ARVIDSSON 2019: 5

¹¹ BÁRCZI – ORSZÁGH 1960: 898

¹² ARNER et al. 2020: 7

¹³ CHAPMAN 2008: 115.

¹⁴ WAGNER – ANDREAS 2012: 58

¹⁵ WAGNER – ANDREAS 2012: 62

egységes álláspontot azzal kapcsolatban, hogy a kommunizmusban meg kell-e szüntetni a pénzt. A Szovjetunióban azonban történtek próbálkozások ilyen téren a kezdeti időszakban, így például 1918-ban Nyikolaj Buharin a pénz teljes megszüntetését tűzte ki célul. Egyes munkahelyeken 1919-től természetben adták a fizetéseket, főként az állami alkalmazottak részére, 1921-ben bevezették a TRED-et (munkaegységet), de nem mint tényleges pénzt, hanem csak mint számolási egységet. Az új gazdaságpolitika (NEP) 1921-ben a pénzt visszahelyezte eredeti szerepébe és növelte a jelentőségét, így az említett természetbeni fizetéseket megszüntették. A Szovjetunió pénzügyminisztere szembeszállt a pénz megszüntetésével, mert Karl Marx nem írta elő azt, csupán azt szögezte le, hogy az áru nem válhat spekuláció tárgyává.¹⁶ Vlagyimir Iljics Lenin szerint a fináncoligarchia a pénzforgalmat a dolgozó tömegek kizsákmányolásának fokozására használja, a mértéktelen pénzkibocsátással elértektelenítik a reálbéreket, és ennek megakadályozására semmiféle eszközzel nem rendelkezik a munkásosztály. Szavait úgy összegezték, hogy „A modern tőkés államok központi bankjaiban egy maroknyi kapitalista kénye-kedve szerint garázdálkodik. A pénzzel mindenféle lehető és lehetetlen machinációt űznek azért, hogy hasznukat növeljék.”¹⁷ De idézhető még Jevgenyij Preobrazsenszkij azon álláspontja is, aki szerint a bankjegynyomtatás olyan „gépfegyver a pénzügyi biztos kezében, amellyel a burzsoá rend hátsójára lehet tüzelni.”¹⁸

A készpénz viaszorítása akkor merült fel mint lehetőség, amikor rendelkezésre álltak azok az alternatív rendszerek, amelyek lehetővé tették azt. Fontos azonban elhatárolni a fizetési műveletek megkönnyítését lehetővé tevő megoldásokat (csekkok, elektronikus fizetési rendszerek) azoktól a kifejezett koncepcióktól, amelyek a készpénz teljes kiküszöbölését – lényegében betiltását – tűzik ki célul különböző elvi okokból.

Ugyancsak el kell határolni a készpénzmentességet a *párhuzamos elszámolási egységek* alkalmazásától, ezek különösebb technikai háttérrel nem igényelnek. Ilyen volt például az *adópengő* bevezetése a „sima” pengő hiperinflációja idején Magyarországon. Az adópengőt 1946. január 1-jével vezették be mint egy sajátos jellegű elszámolási pénzegységet. Az adópengőre vonatkozó pénzjegyeket eleinte nem hozták forgalomba, de nem is ezért hozták létre. A pénzforgalom lebonyolítására a valorizálatlan, ún. „simapengő” szolgált. Az adópengő értékét simapengőben egy a kiskereskedelmi árszínvonal általános emelkedése alapján kiszámított árindexszám jelezte. A számítás eredményét késő délután, az üzletek bezárása után közzétették a közlőnyel és a rádióval, amelyek közreadták az adópengő előbb másodnapi, majd rákövetkező napi értékét. 1946. január 1-jétől a bankbetétek, a hitelek, az adóbevételek mind adópengőre, a bolti árak, a munkabérek pedig simapengőre szóltak (ezeket a piac határozta meg), a tényleges forgalom simapengőben zajlott, de használtak dollárt (dollár a korábbi teaurálásból, külföldi adományokból, csempész-áruforgalomból és a nyugati szervek tagjainak költsékezéséből került forgalomba), tört aranyat, de alkalmaztak fizetőeszközként meghatározott árukat is (például rizst, cigarettát). Az adópengő tehát nem töltött be pénzfunkciót teljes mértékben: fizetési eszköz volt, de nem általános, és számolási egység volt, de csak részlegesen. Az adópengő bevezetése kezdetben sikeres volt, azonban az adópengő is infláció áldozatává vált, és ennek is ugyanazok voltak az okai, mint a simapengő esetében.¹⁹ Az adópengő tehát eredendően számolási értéként, értékmérőként funkcionált, és csak később, az 5600/1946. ME

¹⁶ VARGA 1964: 37–38

¹⁷ KOZLOV 1951: 75

¹⁸ FERGUSON 2010: 109

¹⁹ VARGA 1964: 105–116

számú rendelet alapján jelentek meg az adópengő-jegyek. Az adópengő-jegyek a forint bevezetése után is forgalomban maradtak, egészen 1946. december 14-éig, ezt követően nem állt fenn elfogadási kötelezettség, a jegyeket 1947. január 31-éig lehetett a Magyar Nemzeti Banknál beváltani.²⁰

Másik példaként említhető a Szovjetunió rendszerének azon megoldása, amelyben kétféle pénz létezett. Az egyik volt a készpénz, valódi bankjegyek és érmék formájában, és a tervgazdálkodás szigorú rendszere szabta meg, hogy a vállalatok mire költhették a készpénzt (nalcsnije). A másik fizetőeszközt készpénzkímélő formának, beznalicsnijének nevezték. Ez egyfajta bankjegyeket és érméket nélkülöző virtuális pénz volt, amelyet a kormány támogatásként osztott szét a vállalatok között, és csupán elszámolási egységként létezett. A gyáraknak beznalicsnije formájában utalták át a támogatást, amelyet elkönyveltek, és más vállalatokat fizettek ki vele, azonban kétféle pénzt tilos volt összekeverni. Mindkét fizetőeszköz forgalmát a nemzeti bank szerepét betöltő Állami Bank, illetve a központi tervezés felügyelte. Mindig több készpénz kellett, mint amennyit a rendszer juttatott a vállalatoknak: a készpénzellátást nagyon szűkre szabták, míg a beznalicsnijével nagyvonalúan bántak, viszont azt sok mindenre nem lehetett használni. A helyzet eredményeképpen a kétféle fizetőeszköznek nem esett egybe az értéke. A készpénz sokkal értékesebb és keresettebb volt. Ez a kiegyensúlyozatlanság pedig nagy nyereséget ígért. Aki rájött, hogyan lehet a beznalicsnijét átváltani készpénzre, vagyonokat kereshetett.²¹ Az említett példák arra világítanak rá, hogy egyes párhuzamos elszámolási rendszerek inkább pótcselekvések lehetnek, mert érdemben nem képesek kezelni a fennálló gazdasági, pénzügyi nehézségeket.

Ahol a készpénz *alternatíváinak rendszere* egyébként fejlettebb és szélesebb körben alkalmazottabb volt, ott a készpénzhasználat aránya is kisebb volt. A XIX. századi Angliában például a csekkek elterjedése és általános használata érezhetően visszaszorította a készpénzforgalmat, míg azokban az országokban, ahol nem működött korszerű clearing rendszer (például Franciaországban, Németországban) a bankjegyforgalom sokkal jelentősebb volt.²² A papíralapú megoldásokhoz képest a XX. században jelentek meg az olyan forradalmi újításokat lehetővé tevő technológiák, amelyek valóban biztosíthatják a készpénzmentesség feltételeit: megjelentek a bank- és hitelkártyák, az elektronikus utalások és banki szolgáltatások, továbbá a különböző telefonos applikációk és fizetési platformok, az elektronikus pénzkibocsátáson alapuló pénzügyi szolgáltatások (pl. PayPal, Barion).²³ Bármilyen készpénzmentesség (készpénzkímélő megoldás alkalmazása) azonban mindig banki, illetve intézményi kapcsolatokat követel meg. Ahogy Brett Scott fogalmazott, a készpénzmentesség mindig magában hordozza a „bankolt” jelleget (*bankful*), mert senki nem lehet készpénzmentes „bankolás” nélkül.²⁴ (Ahogy később látható lesz, a „banked” személy ellentéte az „unbanked”, vagyis aki nem rendelkezik banki kapcsolatokkal, még egy egyszerű számlával sem.)

A *hitelkártyák* múlt századi megjelenése is már felvetette a készpénzmentességet, pontosabban az ahhoz vezető út nyitányaként is tekinthettek rá az 1960-as években.²⁵ Az 1970-es években a lassú, nehézkes papíralapú elszámolásokat (csekkrendszereket) vélték felválthatónak az új

²⁰ TÓTH 1977: 188–189

²¹ HOFFMAN 2005: 129–130

²² BAXTER 1974: 65

²³ KÁLMÁN 2022: 383

²⁴ PEEBLES 2021: 13

²⁵ Ld. BERGSTEN 1967: 486–497

számítástechnikai, elektronikus megoldásokkal, felvetve ezzel a hagyományos drága elszámolóházi és banki fiókok megszüntethetőségének kérdését, továbbá az újabb bűncselekmények, adatvédelmi és biztonsági problémák megjelenését. Már akkor felmerültek a magánélethez fűződő jog, a magánszféra és a személyes adatok védelmének (privacy) megsértéséhez kapcsolódó aggályok, hiszen e rendszerek képesek tárolni percre pontosan az összes pénzügyi tranzakció adatait, amelyek azonban illetéktelen személyek kezébe is kerülhetnek,²⁶ szivárogtatások útján akár nyilvánosságra is hozhatók.

A *digitalizáció* robbanásszerű fejlődésével értelemszerűen új távlatok nyíltak meg az elektronikus fizetési módok alkalmazásával a bank- és hitelkártyákon túlmenően, így internetbankok és mobiltelefonnal megvalósítható fizetési műveletek alkalmazásával is intézhetők a kifizetések, szükségtelessé téve a hagyományos készpénzáramlást. A készpénzes fizetések mellőzését és az elektronikus megoldások előnyben részesítését a 2020-ban kiteljesedésnek induló koronavírus-világjárvány idején a kormányok és az egészségügyi szakemberek kifejezetten ajánlották a vírus terjedésének megakadályozására, a személyes ügyintézési módok korlátozása miatt kulcsfontosságúvá vált az elektronikus pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférhetőség. Mindez újabb lendületet adott ezek fejlődésének, az ún. „fintech” megoldások iránti kereslet növekedése elősegíti a globális pénzügyi integrációt is.²⁷ (Megjegyzendő, hogy nemcsak az elektronikus megoldásokat, hanem a fizikai érintésmentesség lehetőségének bővítését is támogatták, például a PIN-kód megadása nélküli vásárlási értékhatárok megemelésével.)²⁸

Tehát „Ha egy jól szabályozott környezetben etikusán és fenntarthatóan kínálják, a digitális pénzügyi befogadás ösztönzi a fejlődést és felgyorsítja a fenntartható fejlődési célok felé való előrehaladást.”²⁹ Így a következő szintet jelentik a kizárólag digitálisan működő bankok, azok a „forradalmi fintech alkalmazások,” amelyek elszakadnak a hagyományos banki normáktól, és a bankok teljesen papírmentessé, aláírás- és fiók nélkülivé válnak.³⁰

Kenneth Rogoff szerint egyrészt a készpénz lehetőséget teremt a közvetlen csere (barter) kiküszöbölésére azok esetében, akik valamilyen okból kifolyólag nem rendelkeznek banki kapcsolatokkal. Emellett a készpénzkibocsátásból seigniorage-bevételek szerezhetők,³¹ hiszen a jegybank oldalán a pénzkibocsátás bevételként jelenik meg, amelyből értelemszerűen levonandó a pénz előállításának, kezelésének költsége: a jövedelem ilyenkor a pénz előállításának (kezelésének, tárolásának stb.) és a vásárlóerejének különbözete. Értelemszerűen nem realizálódik seigniorage, ha a költségek felülmúlják a vásárlóerő értékét.³² Ahogy Rogoff fogalmazott, „A kormányok jelentős haszonra tesznek szert a papírvaluta monopóliumából, amelynek nyomtatása szinte semmibe nem kerül, mégis névértéken elkölthető. ... A papírpénzből származó bevételek jelentősek, és a központi bankok számára jelentik a legfontosabb érvet a készpénz megszüntetése ellen.”³³ A készpénzkímélő eszközök elterjedése csökkenő hatással bír a seigniorage mértékére, azonban a fejlődő országokban, ahol magas a gyors infláció miatt a nominális kamatláb, és kevésbé elterjedtek a készpénzmentes

²⁶ OLSEN 2018: 50–60

²⁷ TAY – TAI – TAN 2022: 1

²⁸ JONKER 2022: 2

²⁹ TAY – TAI – TAN 2022: 1

³⁰ WINDASARI et al. 2022: 2

³¹ MCANDREWS 2020: 2

³² REICH 2017: 19

³³ PEEBLES 2021: 3

megoldások, nagyobb arányt képvisel ez a bevétel.³⁴ Továbbá a készpénz biztosítja az ügyletek névtelenségét, biztosítva ezzel a polgári szabadságjogok érvényesülését. Másfelől vannak hátrányok is ezzel szemben, hiszen a készpénz a névtelenség miatt illegális tevékenységek folytatásához kínál lehetőséget, könnyen mozgatható. Különösen a nagy címletek veszélyesek ebből a szempontból. Ezért mondja Rogoff, hogy „A papírpénz táplálja a korrupciót, a terrorizmust, az adóelkerülést és az illegális bevándorlást – ezért az Egyesült Államoknak meg kell szabadulnia a 100 dolláros és más nagycímletű bankjegyeitől.”³⁵ Indiában például 2016-ban visszavonták a két legnépszerűbb rúpiacímletet (500, 1000) a korrupció, a pénzmosás, a hamisítás és a „fekete pénzek” (korrupt ügyletekből származó adózatlan jövedelmek) visszaszorítása érdekében. Akiknek ilyen régi címlet volt a birtokában, 2016 decemberében a bankokban és a postahivatalokban más címletekre, illetve bankbetétekre válthatta át. Azok, akik nagyobb mennyiségben vittek átváltásra kivonásra kerülő régi bankjegyeket, külön hatósági vizsgálatra számíthattak. Ezzel egyidejűleg új 500-as és 2000-es címleteket bocsátottak ki, fejlettebb hamisítás elleni védelemmel ellátva. Ha a kormány időnként megköveteli a pénzcserét, akkor sérül a készpénzhez kapcsolódó anonimitás.³⁶

Az alapvető kérdés, hogy mindezek tükrében fenn kell-e tartani a készpénz alkalmazásának lehetőségét, kötelessége-e ebben a formában az államnak (a központi banknak) gondoskodnia a készpénz előállításáról, forgalomba hozataláról, kezeléséről, cseréjéről, a hamisítás elleni védelem fejlesztéséről? Vagy idejélmúlt eszközre kell tekinteni úgy, mint például az illetékbélyegre, amelynek gyártása, forgalmazása, az azzal összefüggő adminisztráció fenntartása már túlzott költséget jelentett az elektronikus eljárások térhódítása okán, ezért 2024-ben megszűnt az érdemei elismerése mellett a magyar jogrendszerben? (Az „illetékbélyeg évszázadok óta jól szolgálta a közigazgatási, bírósági eljárások intézését”).³⁷

A klasszikus kriptoeszközök mellett említést kell tenni a *digitális jegybankpénzről* (*central bank digital currency*). A kettő között lényegi különbség, hogy az utóbbit – ahogy a neve is mutatja – egy központi bank bocsátja ki, és ennek megfelelően teljes kontroll alatt áll. Így eltérnek az ellenőrzöttségben, de a céljuk és az alapul fekvő technológia is különböző. Az elektronikus fizetési megoldások térhódítása növelheti a pénzügyi stabilitásra, a fogyasztóvédelemre és a központi bankoknak azon szerepvállalására vonatkozó aggályokat, amelyek a fizetési rendszerek biztonságához és hatékonyságához kapcsolódnak. A digitális jegybankpénz támogatói szerint ezeket a kihívásokat képes ez az eszköz kezelni, hiszen a központi bank olyan biztonságos és hatékony fizetési rendszert tud kínálni, amelyet a mérlege is alátámaszt. Emellett arra is képes, hogy csökkentse a kereskedelmi bankok és más közvetítők szerepét a fizetési rendszerben, ezáltal nő a verseny és csökkennek a költségek. Ezen kívül biztosíthatja az anonimitást is, szemben a hagyományos elektronikus fizetési megoldásokkal.³⁸ Azonban ebben az esetben is szembesülni kell a hozzáférhetőség (technikai követelmények), az állami kontrollok, illetve túlkapások veszélyeinek problémáival.

Egyes nézőpontok szerint társadalomépítési kérdésként kezelhető a készpénzmentesség, és egyfajta determinista álláspontot követve úgy fogalmaznak, hogy elkerülhetetlen ezen állapot

³⁴ ERDŐS 2003: 444

³⁵ MCANDREWS 2020: 2

³⁶ MCANDREWS 2020: 6–7

³⁷ Ld. az egyes adótörvények módosításáról szóló 2022. évi XLV. törvény 74. §-ához kapcsolódó végső előterjesztői indokolást.

³⁸ NAYSARY – TARAIZI 2024: 129–130

bekövetkezése. A „Kézpénzmentes társadalom: akár tetszik, akár nem” beszédes címet viselő könyvben a következőképpen közelítenek a kérdéshez: „A világ készpénzmentessé válik, akár tetszik, akár nem. Egyes országok már majdnem ott vannak, mások pedig követni fogják.”³⁹ Teszik ezt úgy, hogy tényként fogadják el az anonimitás, a névtelen működés megszűnését, az ezzel kapcsolatos előnyök feladását, a mindent felölelő nyomonkövethetőség és mindent átfogó kontroll létrejöttét. „Tehát ahelyett, hogy megpróbálnánk elkerülni a nyomon követést, jobb megoldás lehet olyan törvények és rendeletek támogatása, amelyek megakadályozzák az összegyűjtött adatokkal való visszaélést.”⁴⁰ Ezek a megközelítések azok, amelyek felhívják a figyelmet az aggályokra és bátorítanak az égető kérdések megfogalmazására. Szükséges-e ilyen mértékű beavatkozás az egyének életébe, társadalom-mérnökösködés körébe sorolhatók-e az ilyen törekvések? Ezekre a kérdésekre az előnyök és hátrányok áttekintése segíthet választ adni.

Ezt megelőzően azonban szükséges egyértelművé tenni, hogy természetesen a készpénzmentes és készpénzkímélő megoldások a gazdaság szerves részét képezik: „A pénzforgalom részét képezi a készpénzkímélő és -helyettesítő fizetési módok bevezetése és alkalmazása. A készpénz kímélésének vagy helyettesítésének az tekinthető, ha a készpénz a ki- vagy a befizetés során csak az egyik oldalon jelenik meg valós, fizikai formájában, a másik oldalon már egy ettől eltérő, készpénz nélküli fizetési módozatról (terhelésről vagy jóváírásról) van szó.”⁴¹ Azonban a készpénz-helyettesítő eszközök között számon tartott hitelkártyák és betéti típusú bankkártyák széles körben felhasználhatók oly módon fizetésre, hogy a forgalom egyik oldalán sem játszik szerepet készpénz, tehát készpénz nélküli forgalmat bonyolítanak le a vevő és az eladó számlája között.⁴²

III. A készpénzmentesség előnyei és hátrányai

3.1. Az előnyök

A készpénzmentesség egyik előnye, hogy a készpénz kibocsátásával, kezelésével, feldolgozásával stb. járó költségek megtakaríthatók, az ezekből eredő környezeti terhelések kiküszöbölhetők. További lényeges előny, hogy a pénzügyi nyomonkövethetőséghez az elektronikus fizetési szolgáltatások használata nagymértékben hozzájárul.⁴³ Ez pedig a jövedelemelvitkolással szembeni fellépés hatékony eszközévé teheti a készpénzmentességet. A kiindulópont az, hogy „A zsebből zsebbe vándorló készpénzforgalom lehetetlenné teszi a bevallott jövedelmek ... ellenőrzését.”⁴⁴ Számos tanulmány kimutatta az összefüggéseket a készpénz-használat és a tiltott tevékenységek között. Azokban az országokban, ahol magasabb a készpénzhasználat mértéke (Európában például Görögországban, Olaszország egyes régióiban), magasabb a feketegazdaság becsült aránya is. Ehhez kapcsolódik a szervezett bűnözés, az adócsalás, a szabálytalan foglalkoztatás, a kábítószerkereskedelem, az embercsempészet, a védelmi zsarolás vagy a pénzmosás.⁴⁵ Vagyis a készpénzhasználat visszaszorítása, vagy éppen teljes megszüntetése a feketegazdaság elleni küzdelem egyik eszközeként szokott megjelenni. Ha kizárólag elektronikus szolgáltatások útján lehet pénzt

³⁹ OLSEN 2018: 6

⁴⁰ OLSEN 2018: 6

⁴¹ BOTOS – BÓDY 2015: 98

⁴² BOTOS – BÓDY 2015: 98

⁴³ SHARMAN 2009: 719

⁴⁴ GERGELY 1987: 714

⁴⁵ RICCARDI – LEVI 2018: 141

mozgatni, akkor a bankokon és szolgáltatókon keresztül áramoltatott pénzek (jövedelmek) sem maradhatnak rejtve. Ezért cserébe viszont totális állami ellenőrzést kellene eltérni, ugyanakkor a rendszer kijátszhatóságára nyilván az alternatív utak is megjelenhetnek, tehát nem biztos, hogy a készpénzmentesség elérése a helyes megoldás. Vállalkozások esetében a magyar jogban is létezik a készpénzkifizetések korlátozására vonatkozó rendelkezés.⁴⁶ Ez a megközelítés is visszaszór, hiszen az igazán nagy értékű adóelkerülési műveletek készpénzmentesek, mivel bonyolult jogügyletekre és összetett társasági struktúrákra épülnek, így jellemzően a jelentéktlenebb elkövetők és cselekmények azonosítása válhat könnyebbé a készpénz kiküszöbölésével.⁴⁷ Az is kulcskérdés, hogy az adóhatóság milyen feltételek mellett ellenőrizheti a pénzforgalmat, hogyan korlátozhatók a magántitokhoz fűződő jogok, a megőrzésükhöz fűződő érdekek. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága előtt folyó 1963-as adócsalási eljárásban Earl Warren főbíró a következőképpen fogalmazott: „Az elektronikus kommunikáció terén elért fantasztikus előrelépések nagyobb veszélyt jelentenek az egyén magánéletére” – például nagyobb veszélyt jelentenek, mint egy adóhivatal-ügynök, aki kifosztja az adózó íróasztalát.⁴⁸ Másfelől viszont „Ahol titkolózás van, ott a szélhámosság sem marad el.”⁴⁹ E két alapvető megközelítés között kellene tehát igazságot tenni.

3.2. A hátrányok

A készpénzmentes társadalom *három pilléren* nyugszik: elektromosság, kommunikáció és számítógépek. Ha ezek közül bármelyik kiesik, a készpénzmentesség működésképtelenné válik. Bár mindhárom erősnek és szilárdnak tűnik, a valóságban azonban törékenyek. Elég például egy elhibázott szoftverfrissítés kiadása, amely ellehetetleníthet több millió számítógépet: 2024 nyarán egy kevésbé ismert amerikai kiberbiztonsági cég kiadott egy frissítést, amely nagyszámban eredményezte banki, reptéri, kórházi és kormányzati számítógépek leállását. Járatokat töröltek, műtéteket halasztottak el, és készpénz nélkül sem lehetett fizetni. Egy kis szoftver eredményezett egy átfogó káoszt. De elegendő egy áramkimaradás, egy kommunikációs eszköz (vezeték, antenna) természeti katasztrófa általi megsemmisítése, vagy egy túlhevülés folytán kikapcsoló mobiltelefon is ahhoz, hogy valaki készpénz hiányában képtelen legyen a legalapvetőbb szükségleteinek kielégítéséről gondoskodni. A készpénz tehát igen is jó szolgálatot tesz.⁵⁰ A technológiai háttértől való függésből ered egy másik sajátosság is, nevezetesen az, hogy „A készpénz a kibertámadásokkal szembeni védekezés fontos eszköze.”⁵¹ Emellett az ügyfelek ki vannak szolgáltatva a rendszerek meghibásodásának, vagyis annak, amikor a szolgáltató egyoldalúan leemel pénzt a számlájukról. Egy közismert pénzügyi szolgáltató például 2024. június 26-án egy technikai hiba miatt jelentős számú hazai ügyfélnél indított jóvá nem hagyott kártyás fizetést, összesen 780 ezer darab tranzakció történt mintegy 2 milliárd forint értékben,⁵² néhány órán keresztül „nagy volumenben terhelt magyar bankkártyákhoz tartozó számlákat.” A visszatérítés iránt meg kellett tenni a szükséges lépéseket.⁵³ Nem ez volt az egyetlen eset, később ismét előfordult

⁴⁶ Ld. az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény 114. §-át.

⁴⁷ RICCARDI – LEVI 2018: 142

⁴⁸ ROBISON 2017: 1. Ld. még Lopez v. United States, 373 U.S. 427 (1963)

⁴⁹ SHARMAN 2009: 717

⁵⁰ ZAGORSKY 2025: 43, 60, 72

⁵¹ ZAGORSKY 2025: 89

⁵² (Az MNB iránymutatásaival összhangban gyors ütemben zajlik az Apple incidensben érintettek kártalanítása 2024)

⁵³ ([Apple alkalmazásboltban tapasztalt bankkártyás fizetési problémák](#) 2024)

ilyen.⁵⁴ Ha pedig valaki a mobiltelefonját használná fizetési műveletekhez, viszont a szolgáltató leállítja a szolgáltatást azért, mert képtelen fizetni a telefonszámlát, akkor a fizetés lehetőségétől is elesnek azok, akik ilyen korlátozással érintettek. Az Egyesült Államokban ez a mobiltelefon-tulajdonosok néhány százalékát érinti, tehát nem nagy, de nem is teljesen elhanyagolható arányról van szó.⁵⁵

Nemcsak a szolgáltató cégeknek, hanem a *kormányoknak való kiszolgáltatottságról* is említést kell tenni, hiszen ha a kormányzat teljes kontroll alatt tartja a pénzforgalmat, akkor az egyet jelent a polgárai és vállalkozásai teljes ellenőrzésével is. Történelmi példák is igazolják, miképpen irányíthatók az állampolgárok a különböző pénzügyi korlátozásokkal. Ilyen volt például a szocialista rendszerekre jellemző kötött devizagazdálkodás. Különösen az egykori Német Demokratikus Köztársaság (NDK) polgárait érintették (sújtották) a különböző utazási korlátozások. Az 1980-as években fokozatosan csökkentették a gazdasági helyzetre hivatkozással a kiváltható magyar forint és csehszlovák korona mennyiségét. Az Állambiztonsági Minisztérium (Ministerium für Staatssicherheit, rövid, bevett nevén a Stasi) számított az új szabályokhoz kapcsolódó lakossági ellenállásra, és egy látszólag defenzív stratégiát követett. Nézetük szerint „A meghatározott értékhatárok megfelelnek a népgazdasági lehetőségeinknek. Ezek arra irányulnak, hogy minden érdekelt polgár továbbra is megőrizhesse annak a lehetőségét, hogy egyénileg Csehszlovákiába vagy Magyarországra utazhasson.” Ez a magyarázat egyrészt az NDK kormányának állítólagos jóakarátára, másrészt a gazdasági lehetőségek határaitra is utal. Ez a védekező álláspont azt is magában foglalta, hogy az NDK kormánya az, amely valójában biztosítja a polgárai számára az utazás lehetőségét, ugyanakkor mindez a keletnémet polgárok függését a Német Szocialista Egységpárttól egyértelművé tette.⁵⁶ Ennek megfelelően „az önkényuralom hasonlíthatatlanul célszerű technikára lel a pénzben, olyan eszközre, amelynek segítségével uralmi területének térben legtávolabbi pontjait is magához kötheti.”⁵⁷

Nemcsak letűnt korok diktatórikus kormányai irányíthatják a pénzhez való hozzáférés szabályozásával a polgáraik magatartását. A vásárláson vagy az utazáson kívül különböző demonstrációk is befolyásolhatók. Így például 2022-ben Kanadában, a kamionblokádok és tüntetések („Freedom Convoy”) idején a támogatók, illetve résztvevők számláit egyszerűen befagyasztották.⁵⁸ Egy ilyen művelethez elegendő lehet egy különleges törvényi felhatalmazás, de nem feltétlenül szükséges bírói engedély. És „Ha ilyen megtörténhet Kanadában, mit jelent mindez egy kevésbé demokratikus vagy diktatórikus országban?”⁵⁹ Egy teljesen készpénzmentes társadalomban nem lenne alternatívája az elektronikus fizetési megoldásoknak. Hogy milyen demonstráció, gyülekezés jogszerű, az természetesen vita tárgyát képezheti, hiszen ha a kormánynak nem tetsző megmozdulásokra kerül sor, akkor a terrorfenyegetettségre hivatkozással is tehet lépéseket a „gyanús” számlák zárolása és a résztvevők ellehetetlenítése érdekében, és majd hosszadalmas jogi eljárások tehetnek pontot a viták végére – de addig is az érintettek el is lehetnek zárva a számláik feletti rendelkezés jogától, megfosztva őket ezzel a létalapjuktól.

⁵⁴ (Újabb Apple ügy: Az MNB és a Bankszövetség is szorosan figyelemmel kíséri az eseményeket 2024)

⁵⁵ ZAGORSKY 2025: 166–167

⁵⁶ MÜLLER 2009: 26

⁵⁷ SIMMEL 2004: 628

⁵⁸ (Canada's Trudeau invokes emergency powers in bid to end protests 2022)

⁵⁹ SCHUMACHER 2024: 107–108

Ezzel függ össze tehát a pénzhez való *hozzáférhetőség kérdése*. Mi történik akkor, ha a jól megszokott körülmények megszűnnek, akár egy válságban, akár egy háborús konfliktusban? Ilyenkor a készpénzmentes társadalom ideája ellentmondásokba is keveredhet. Svédország például az egyik élenjáró ország a készpénzmentesség terén, az emberek alig használnak vagy tartanak maguknál papírpénzt. A svéd védelmi ügyekre specializálódott hatóság néhány éve minden svéd háztartásba eljuttatott egy tájékoztató kiadványt azzal a címmel, hogy „Ha jön a válság vagy a háború.” A füzetben volt egy kérdés, amely így szólt: „Mit tenne, ha a mindennapi élete a feje tetejére állna?” Ha a mobilhálózatok, pénzautomaták vagy a kártyás rendszerek nem működnének? Minden, a készpénzmentesség előmozdítása érdekében tett erőfeszítés ellenére a svéd kormány azt javasolta a polgároknak, hogy gondoskodjanak megfelelő készpénztartalékról.⁶⁰ A pénz (a vagyon) feletti kontroll és hozzáférhetőség is lényeges kérdés tehát, nem véletlen, hogy „a keleti világban széles körben elterjedt hiedelem, hogy minden gazdagság feltétele, hogy kimenekíthető legyen, úgyszólván abszolút mértékben kövesse birtokosát és forgandó szerencsáját.”⁶¹

A pénzügyileg sérülékeny és kiszolgáltatott társadalmi – banki kapcsolatokkal jellemzően nem rendelkező – csoportok tagjai (szegények, hajléktalanok) is képesek kifizetést teljesíteni akkor, ha a készpénzforgalom biztosított. A készpénz kiküszöbölése készpénzmentes társadalom hiányában is rámutat arra, hogy milyen szabályozó eszközként használható a készpénzhasználat korlátozása. Tudatosan alkalmazható ugyanis a készpénz elfogadásának kizárása mint eszköz úgy, ha például egy üzletre olyan táblát helyeznek ki, hogy nem fogadnak el készpénzt. Ez azt a célt szolgálja, hogy az említett csoportba tartozó személyek kerüljék az adott üzletet. Ezért alkothatnak olyan törvényeket, amelyek kötelezik a kiskereskedőket arra, hogy fogadják el a törvényes fizetőeszközt készpénz formájában is. Habár a jogszabály kimondhatja a készpénz elfogadásának kötelezettségét, az eljárásrend szabályozásának hiányában ugyanúgy távoltarthatók az említett személyek. Például úgy, ha csak adott személy fogadhat el az üzletben készpénzt, és külön kell kérni az elfogadást, várakozni kell a kijelölt helyen stb. Az ilyen személyek általában kerülni kívánják a feltűnést,⁶² így a stigmatizálás lehetőségének fenntartása ugyanúgy visszatartó erőt jelenthet az üzlet felkeresésétől és a készpénzes fizetéstől. Azok egyébként, akik nem rendelkeznek banki kapcsolatokkal, előre feltöltött olyan fizetési kártyákat vásárolhatnak – külön díjazásért –, amelyek nem tölthetők fel a pénzmosás megelőzése érdekében.⁶³ Nemcsak a szegények, hanem más szempontból kiszolgáltatott egyének helyzete is kulcskérdés, hiszen vannak olyanok, akik nem képesek a modern technikai eszközök – így egy okostelefon – használatára, akár az életkorukból, akár egészségi állapotukból kifolyólag. Például egy vak személy számára a különböző méretű bankjegyek jelenthetnek eligazítást arra nézve, hogy pontosan milyen címletet is tart a kezében. Vannak olyanok, akik olyan országrészekben élnek, ahol az internetkapcsolat nem elérhető vagy nem megfelelő minőségű. Éppen ezért kulcsfontosságú a készpénz forgalomban tartása, nem lehet a különleges helyzetben lévők egyedi szempontjait figyelmen kívül hagyni.⁶⁴

A pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés (*financial inclusion*) lehetőségével, tartalmával és értelmezési lehetőségével külön szakirodalom foglalkozik, ebben a körben annyi megemlíthető, hogy önmagában azonban nem szűkíthető a banki kapcsolatokkal való

⁶⁰ ZAGORSKY 2025: 91

⁶¹ SIMMEL 2004: 400

⁶² ZAGORSKY 2025: 158

⁶³ ZAGORSKY 2025: 164

⁶⁴ PEEBLES 2021: 12–13

rendelkezésre ez a kérdéskör, nem oldódik meg attól valamely pénzügyi szükséghelyzet, hogy valaki nyit egy számlát.⁶⁵ Vagyis „A pénzügyi befogadás, azaz a pénzügyi kirekesztés orvoslása egy olyan folyamat, amely során a formális pénzügyi szolgáltatásokat mindenki számára elérhetővé és megfizethetővé teszik. A pénzügyi szolgáltatások nem csak a hitelnyújtást jelentik, hanem minden egyéb szolgáltatás nyújtását, különösen a megtakarítási, biztosítási és pénzáttutalási lehetőségeket.”⁶⁶

Végül említést kell tenni az *egyedi árazás* (*custom price*) problémájáról. Ha nem készpénzzel fizetnek különböző boltokban, akkor a vásárlások adatai rögzítettek, amelyeket más cégek megszerezhetnek, és amelyek felhasználása lehetőséget kínál az egyéni vásárlási szokások alapján az árak torzítására. Ha például valaki jobb minőségű élelmiszereket árusító üzletben szokott vásárolni, akkor azt a következtetést vonhatják le, hogy a jobb minőséget keresi abból kiindulva, hogy a drágább jobb, tehát nem árérzékeny a vásárló. Előfordulhat, hogy ugyanaz az üzleti ajánlat (például utazás repülőjeggyel és szállással) ugyanazon az applikáción egyeseknek kedvezőbb, másoknak rosszabb. A vásárlási előélet – ki mikor hol mennyiért vásárolt és hajlandó vásárolni – rendkívül fontos információ, viszont készpénzes fizetésnél ezek nem állnak rendelkezésre. Az egyedi árazás egyébként nemcsak online környezetben értelmezhető és alkalmazható, hanem klasszikus adásvételeknél is. Például gépkocsikereskedők felmérhetik az ügyfél tárgyalási, alkudozási képességét, és ennek megfelelően állítják be az árat, vagy idegenforgalmi látványosságok környékén, az árusok által angolul és anyanyelven kikiáltott árak eltérnek úgy, hogy az angol kétszerese az anyanyelven megadott árnak.⁶⁷

IV. A pénzügyi szolgáltatások és a szerződési, illetve döntési szabadság

Alapvetően egyéni döntéstől függ külön jogszabályi kötelezettség hiányában, hogy létesít-e banki kapcsolatot valaki vagy sem, annak ellenére, hogy a készpénz mellőzésével megvalósítható fizetési megoldások kényelmesek tudnak lenni. Tehát alapvetően a szerződési szabadság körébe tartozik az, hogy valamely egyén létesít-e pénzügyi szolgáltatásra vonatkozó jogviszonyt, és ha igen, akkor milyen (melyik) pénzügyi intézménnyel. A szerződési szabadság egyébként több tartalmi elemmel (részszerződés) is rendelkezik, amelyek különböző módokon korlátozhatók: így a szerződés megkötésére irányuló akarat, a partnerválasztás szabadsága, a típuszabadság és a tartalommeghatározás szabadsága említhető ebben a körben.⁶⁸ Ahogy a következő bekezdésekben tárgyalt példákból látható lesz, mind a jogi, mind pedig a gazdasági környezet erőteljesen alakíthatja ezek tényleges érvényesülését, az egyéni döntésekre ezek fontos befolyásolt gyakorolnak.

A pénzforgalmi számla nyitására és használatára kötelezett szervezeteket (vállalkozásokat, önkormányzatokat, költségvetési szerveket stb.) a szerződés(kötés)i szabadság nem illeti meg teljes körűen. A jogalkotó tehet ugyanis különböző lépéseket a pénzforgalom átláthatósága és ellenőrizhetősége érdekében többek között azért, hogy hatékonyabban tudjon fellépni a különböző bűncselekmények és más törvénybe ütköző magatartásokkal szemben, tekintettel

⁶⁵ QUIÑONEZ 2017: 42

⁶⁶ DASGUPTA 2009: 41

⁶⁷ ZAGORSKY 2025: 145–150

⁶⁸ LENKOVICS 2001: 116–117

arra is, hogy „A bűnözőknek [...] leginkább készpénzben érdemes tartani a vagyonukat.”⁶⁹ Ilyen lehet az például, ha a jogalkotó bizonyos személyeket (vállalkozásokat) pénzforgalmi számla nyitására és bizonyos összegen felüli kifizetések esetén annak használatára (azaz átutalásra) kötelez. Ugyanis a pénzeszközök számlán történő tartása és a kifizetések átutalással történő teljesítése nyomon követhetővé (ellenőrizhetővé, átláthatóvá) teszi a gazdálkodást és a pénzforgalmat, a készpénzes kifizetések korlátozása pedig segíthet a feketegazdaság elleni küzdelemben (hiszen ilyenkor dokumentált a kifizetés, és a kifizetést bizonylattal – számlával – kell alátámasztani, így a jogilag rendezetlen, illetve számla nélküli vásárlások, szolgáltatás-megrendelések is kiszűrhetők az egyéb illegális pénzügyi műveletek mellett.⁷⁰ Másik példaként a nagyobb értékű készpénzmozgások ellenőrzése iránti igény említhető, amely az Európai Unióban is létezik. Külön rendelet szabályozza az arra vonatkozó nyilatkozattételi (adatszolgáltatási) kötelezettséget, ha „készpénz”-ként meghatározott értékből (valutából, bemutatóra szóló átruházható értékpapírokból, könnyen készpénzzé tehető értékhardozóként használt árukból stb.) 10 ezer eurónál nagyobb értéket kívánnak behozni az Unió területére, illetve onnan kivinni szándékoznak.⁷¹ Emellett az is megemlíthető, hogy az Unió külön jogszabályokkal igyekezhethet vonzóvá tenni a számlanyitást: „Ha minden fogyasztónak jogában áll fizetési számlát nyitni, az lehetővé teszi a belső piacon való részvételüket, és azt, hogy kiaknázzák a belső piac kínálta előnyöket. Emellett, mivel egyes potenciális ügyfelek nem nyitnak fizetési számlát, vagy azért, mert elutasítják őket, vagy pedig azért, mert nem kapnak megfelelő termékre vonatkozó ajánlatot, a pénzforgalmi szolgáltatások iránti potenciális kereslet jelenleg nincs teljes mértékben kiaknázva az Unióban.”⁷²

A banki kapcsolatokkal nem rendelkező személyek (angol kifejezéssel élve: „unbanked”) arányát a Világbank is figyelemmel kíséri. A „bankolatlan” felnőttek aránya körében a következő számok említhetők: az euróövezetben 1%, Észak-Amerikában 5%, Európában és Közép-Ázsiában 10%, Kelet-Ázsiában 17%, Latin-Amerikában 26%, az afrikai Szub-Szahara térségben 45%, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában 47%.⁷³ A 2015-ben kiadott jelentésük szerint több mint kétmilliárd felnőtt ember élt a pénzügyi rendszeren kívül, és gyors megoldásként azt javasolták, hogy mobil eszközök segítségével biztosítsanak számukra számlákat. Ez azonban csak látszátmegoldás, hiszen önmagában egy számla megnyitása fontos lehet, azonban ez még nem indítja el ezeket az embereket a gazdasági felemelkedés útján.⁷⁴

Nyilván készpénzben tartani a megtakarításokat nem érdemes inflációs környezetben. Emellett egyébként is célszerű a pénzt „használni”, befektetni, kamatoztatni. Hacsak nem azonnali vásárlásokban, törvénytelen uzsorában vagy más illegális tevékenységben gondolkozik valaki, akkor ehhez szükségesek banki kapcsolatok, gondoskodni kell a megfelelő szerződéses jogviszonyok kialakításáról. Ahogy Adam Smith fogalmazott, „Az üzletembernek tőkéje, amit használatlanul és készpénzben kénytelen otthon tartani, hogy az alkalmi fizetési követeléseknek megfelelhessen, addig, amíg ilyen helyzetben van, holt tőke, és nem termel semmit, sem neki, sem az országnak. A józan bankműveletek lehetővé teszik számára, hogy ezt a holt tőkét tevékeny és termékeny tőkévé alakítsa át.”⁷⁵

⁶⁹ MANKIW 2011: 502

⁷⁰ Ld. az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény 9. § i) pontját, valamint a 114. §-át.

⁷¹ Ld. a 2018/1672/EU rendeletet.

⁷² A 2014/92/EU irányelv (6)-(7) preambulumbekzdése.

⁷³ ZAGORSKY 2025: 165

⁷⁴ QUIÑONEZ 2017: 42

⁷⁵ SMITH 2011: 345

Azonban figyelembe kell venni a pénzügyi szolgáltatások személyes, egyéni döntésekre gyakorolt hatását is, különösen a kényszeres vásárlások kérdését; ugyanis „A kényelem mellett a digitális bankok több pénzügyi és pszichológiai hasznot is kínálnak, mint a hagyományos bankok.”⁷⁶ Az okostelefonok túlzott használatában megnyilvánuló függőségek körében felmerül például a hangulat szabályozása és a különböző kóros viselkedések kutatása (kényszeres vásárlás, szerencsejátékfüggőség stb.). Egy szorongással küzdő kényszeres vásárló számára a vásárlások megvalósítása teszi lehetővé a hangulat rövid távú javítását, az okostelefonokhoz való túlzott kötődés jelentős kockázati tényező.⁷⁷ Az üzleti élet alapvető célkitűzése az egész világon az, hogy minél több pénzt keressenek a vállalkozások, ennek megfelelően az a céljuk, hogy minél több pénz elköltésére ösztönözzék a vásárlókat. A csábító reklámokon kívül a készpénzmentes fizetési megoldások támogatása is kiváló eszköz lehet. A pénz kézzelfoghatósága esetén ugyanis a potenciális vásárló jobban meggondolja a kiadás szükségyszerűségét, indokoltságát, ugyanis pszichológiai okokból nehezebben válik meg a pénztől, mivel érzi a „fizetés fájdalmát.” A hitelkártya-használat mellőzéséből eredően ezen kívül megtakaríthatók a jelentős kamatterhek is,⁷⁸ tehát a készpénzhasználat pszichológiai előnyeiről sem szabad megfeledkezni. Korábban nem az elektronikus, hanem a csekkhasználat vonatkozó hatásait vizsgálták. Egyesek szerint a csekkek „csillapítják a költekezést”, ugyanis az emberek „könnyebben fordítják haszontalan kiadásokra készpénzkészletüket, mint ha ugyanez egy harmadiknál volna letétben, s csak egy utalványon keresztül rendelkezhetnek vele.”⁷⁹ Simmel azonban ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg: „viszont éppen ott látom különösen csábítónak a könnyelműség kísértését, ahol a sok elköltendő pénz nincs a szemünk előtt, hanem egyetlen tollvonással rendelkezhetünk fölötte. A csekk mint forma egyfelől – a pénz és a köztünk levő, többszörösen tagolt mechanizmus révén, amelyet először mindig mozgásba kell hoznunk – eltávolít bennünket a pénztől, másfelől viszont megkönnyíti számunkra a vele való cselekvést, mégpedig nemcsak technikai kényelmessége okán, hanem lélektanilag is, hiszen a készpénz értéke érzékletesebb, ezért megválni is nehezebb tőle.”⁸⁰

A készpénz megszüntetésétől egy lépésre található a különböző jutalmazáson, büntetéseken (korlátozásokon) alapuló társadalmi rendszerek (kreditrendszerek) kiépítése és fenntartása, hiszen teljes mértékben nyomon követhető és nyilvántartható, hogy ki mikor mit vásárol, fogyaszt, illetve milyen szolgáltatást vesz igénybe. Így ha valamely döntéshozók úgy vélik, hogy valamire az adott személy nem jogosult, akkor egyszerűen a fizetési művelet letiltásával megfosztható az egyén az adott vásárlástól, hiába is áll fenn formális értelemben szerződési szabadság. Akár ez a fenntarthatóságra hivatkozással is megtörténhet: ha az adott személy karbonlábnyoma túlságosan nagy, akkor például egy rendszer – amely a karbonlábnyom mérésére is alkalmas lenne – már nem is engedné a kifizetés teljesítését egy adott időszakon belül, készpénz hiányában pedig nincs menekülő- és kerülőút. Természetesen a hivatkozási (ideológiai) alap tetszés szerint cserélhető, a lényeg a korlátozás, a hátrány kilátásba helyezése és érvényesítése a magatartásbefolyásolás (az irányíthatóság) érdekében.

⁷⁶ WINDASARI et al. 2022: 3

⁷⁷ MASON et al. (2022): 3–4

⁷⁸ ZAGORSKY 2025: 104

⁷⁹ SIMMEL 2004: 606

⁸⁰ SIMMEL 2004: 606

V. Összegző, záró gondolatok

A készpénzmentes társadalom koncepciója azt jelenti, hogy ki kell vezetni a pénz kézzelfogható megjelenési formáit – a papírpénzt és az érméket – a forgalomból, kikényszerítve ezzel azt, hogy a gazdasági élet természetes és jogi személy szereplői kizárólag elektronikus fizetési megoldásokat alkalmazzanak. Előnyként szokták említeni a fenntarthatósági szempontokat, a szükségtelen pénzügyi tevékenységek (a pénz gyártása, feldolgozása, hamisítás elleni fellépés) kiküszöbölhetőségét, valamint a pénz útjának nyomkövethetőségéből eredően a törvényellenes cselekmények visszaszorításának magasabb fokú hatékonyságát. Hátrányok között említhető a totális állami kontroll és ebből adódóan a visszaélésszerű korlátozások alkalmazási lehetősége (az államnak való kiszolgáltatottság), a technikai feltételekhez való kötöttség (a technikai háttérnek való kiszolgáltatottság), a pénzügyi tudatosság visszafogása (nem érzékeli a tényleges kiadást az egyén, hajlamosabbá válik a meggondolatlan költekezésre), a seigniorage-bevételek kiesése, vagy a pénzügyi szolgáltatásokhoz igénybevételehez kapcsolódó kötelező tranzakciós költségek.

Egy egészségesen működő gazdaság és társadalom részét kell képeznie a készpénznek, mint a szabad választás egyik lehetőségének, vagyis fent kell tartani az arra vonatkozó döntési alternatívát, hogy milyen formában teljesít valaki kifizetést. Ragaszkodik a hagyományos készpénzhez – a pénzhez, mint „fizikai formájában birtokba vehető testi tárgyhoz”⁸¹ –, vagy pedig elektronikus fizetési megoldásokat választ. Ez a döntési szabadság azonban nem feltétlen, a feljebb említett esetekben korlátozható pénzforgalmi számla nyitásának és használatának előírásával.

Alternatív *fizetési közösségek* alakulnak ki saját játékszabályokkal akkor, ha a törvényes fizetési rendszer szabályait nem tudják vagy nem akarják elfogadni egyes szereplők. Ahogyan utat törtek a praktikusabb fizetési megoldások a hagyományos pénzekkel szemben (értékpapírok kialakulása), ugyanúgy kialakíthatók párhuzamos rendszerek annak érdekében, hogy biztosított legyen az állami kontroll mellőzésével az anonimitást biztosító megoldások alkalmazása. Ilyenek lehetnek például a különböző kriptoeszközök, azonban ezek túlzott energiaigénye sem a fenntarthatóság irányába hat.⁸² Például „A kormányoknak be kell látniuk, hogy a Bitcoin fenntarthatósága nem valószínű, és káros lehet az éghajlatra, ha nem tesznek lépéseket energiafogyasztásuk csökkentésére.”⁸³

A feljebb részletezettek alapján célszerű áttekinteni összegző jelleggel az előnyöket és a hátrányokat – ahol lehetséges, egymással szembeállítva őket. A készpénzhasználat, illetve a teljesen készpénzmentes társadalom elvetésének előnyei és hátrányai a következők szerint foglalhatók össze:

⁸¹ MENYHÁRD 2007: 49

⁸² Ld. GULLI 2020: 119–123

⁸³ GULLI 2020: 123

Előnyök	Hátrányok
A készpénz a kibertámadásokkal szembeni védekezés fontos eszköze. ⁸⁴	A papírpénz hamisításának lehetősége fennáll. ⁸⁵
	A klasszikus bűncselekményeknek való kitettség fennáll (rablás, lopás stb.)
Nem szükséges a tranzakciókban résztvevők részéről semmilyen különleges technikai infrastruktúrához való hozzáférés. Kizárólag készpénz használható akkor, ha az elektronikus szolgáltatások technikai feltételei közül bármelyik kiesik, például természeti katasztrófa folytán. ⁸⁶	
A bizalmas pénzügyi információk könnyebben megőrizhetők, hiszen az elektronikus nyomkövethetőség nem értelmezhető készpénzhasználat esetén. ⁸⁷	Az elektronikus nyomkövethetőség hiánya folytán nehezebb a bűncselekmények, jövedelemelvitkolások és más illegális tevékenységek felderítése, hiszen továbbra is fennáll a „zsebből zsebbe” fizetés lehetősége. ⁸⁸ Ahogy Rogoff fogalmazott, „A papírpénz táplálja a korrupciót, a terrorizmust, az adóelkerülést és az illegális bevándorlást.” ⁸⁹
Totális állami kontroll és az ebből fakadó kormányzati visszaélések megelőzhetők, kiküszöbölhetők.	
Felelősebb pénzhasználatra és gazdálkodásra ösztönöz, hiszen a pénz kézzelfoghatósága esetén a potenciális vásárló jobban meggondolja a kiadás szükségszerűségét, indokoltságát, ugyanis pszichológiai okokból nehezebben válik meg az egyén a pénzétől, mivel érzi a „fizetés fájdalmát.” A hitelkártya-használat mellőzéséből eredően megtakaríthatók a jelentős kamatterhek is. ⁹⁰	
Háborús, illetve kritikus helyzetben is rendelkezésre áll kézzelfogható fizetési eszköz. ⁹¹	
A tranzakciós költségek (például kártyahasználati díj) mellőzhetők.	Gondoskodni kell a készpénz gyártásáról, pótlásáról, kezeléséről, feldolgozásáról, a

⁸⁴ ZAGORSKY 2025: 89

⁸⁵ OLSEN 2018: 47

⁸⁶ ZAGORSKY 2025: 43, 60, 72

⁸⁷ SHARMAN 2009: 719

⁸⁸ GERGELY 1987: 714

⁸⁹ MCANDREWS 2020: 2

⁹⁰ ZAGORSKY 2025: 104

⁹¹ ZAGORSKY 2025: 91

	hamisítások felderítéséről, illetve ezek költségvonzatáról.
Seigniorage-bevételekre lehet szert tenni.	Kiesnek a seigniorage-bevételek.
Jobban érvényesül a szerződési szabadság, hiszen nem áll fenn pénzügyi szolgáltató választására vonatkozó kényszerhelyzet, az arra vonatkozó döntési lehetőség fennmarad, hogy milyen pénzügyi kapcsolatokat (jogviszonyokat) létesítenek.	A szerződési szabadság sérül a pénzügyi szolgáltatások igénybevételére vonatkozó szükség fennállása esetén, illetve valamilyen technikai kapcsolatot létesíteni kell.
A pénzügyileg sérülékeny társadalmi – banki kapcsolatokkal jellemzően nem rendelkező – csoportok tagjai (szegények, hajléktalanok, idősek, fogyatékkal élők) is képesek kifizetést teljesíteni. ⁹²	

Forrás: a szerző saját szerkesztése

A magyar jogalkotás határozott lépéseket tett a készpénz védelme érdekében, állást foglalva ezzel egyúttal abban a kérdésben is, hogy nem kíván készpénzmentes társadalmat bevezetni, továbbra is fent kívánja tartani a fizetési lehetőségek választási szabadságát és a vonatkozó döntési alternatívákat. Ennek megfelelően döntöttek az Alaptörvény Tizenötödik módosításának részeként arról, hogy a XIII. cikk (1) bekezdése kiegészül a készpénzzel történő fizetéshez való joggal. Ennek értelmében „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez, valamint a készpénzzel történő fizetéshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.” Mindezt a következőkkel támasztották alá: a készpénz olyan törvényes fizetőeszköz, amely fizikai formájában független a digitális rendszerektől, bankoktól és más harmadik felektől. Egyedül a készpénzforgalom fenntartása biztosíthatja, hogy a gazdaság működése ne váljon teljesen kiszolgáltatottá az elektronikus pénzügyi rendszereknek, amelyek technikai vagy piaci okokból sérülékenyek lehetnek. Éppen ezért alkotmányos szinten szükséges rögzíteni azon alapvetést, hogy a készpénzzel történő fizetés lehetősége alapvető jog. E jog alaptörvényi szintű rögzítése garantálja azt is, hogy a készpénzes fizetés lehetősége mindenki számára elérhető marad, ezáltal elkerülve a pénzügyi kirekesztettség lehetőségét. Mindezekre figyelemmel indokolt a készpénzzel történő fizetéshez való jogot a tulajdonhoz való jog mellett, azzal párhuzamosan elhelyezni.⁹³

A jogalkotó fontosnak tartotta a tulajdonhoz való joghoz kapcsolást. Ennek hátterében vélhetően az állt, hogy a tulajdonhoz való jognak és a hagyományos állampolgári jogoknak azonosak a történelmi gyökerei. Egyrészt korlátok közé szorította az abszolút monarchia jogait, másrészt a személyes szabadság biztosítékának számított.⁹⁴ Hogy pontosan mekkora hatalmi tényező lehet a pénzügyek kezelése, arra elegendő idézni a bankárdinasztia alapítójának, *Amschel Mayer Rothschild*-nak (1744-1812) szavait: „Add nekem egy nemzet fizetőeszköze feletti ellenőrzést, és nekem mindegy, hogy ki hozza a törvényeket!”⁹⁵ Nemcsak az államok,

⁹² ZAGORSKY 2025: 158

⁹³ Magyarország Alaptörvényének tizenötödik módosítása (2025. április 14.), [6]

⁹⁴ SÁRI – SOMODY 2008: 227

⁹⁵ LANG 2012: 137

hanem az egyének szintjén is értelmezhető ez a megközelítés a szabadságjogok – így a tulajdonhoz való jog, a szerződési szabadság vagy éppen a szabad mozgás – tükrében. Az említett példák mutatják, hogyan élhet vissza valamely kormányzat a pénzügyi szolgáltatásoktól való függésekkel, milyen kiszolgáltatott és méltatlan helyzetekbe kerülhetnek a pénztulajdonosok.

Az orwelli disztópikus veszélyek fennállása esetén – például pénzforgalom és a kifizetések totális ellenőrzése, adott esetben korlátozása, tiltása egyének magatartása, osztályozása alapján – különösen figyelembe kell venni a magántitokra (azaz a privacy-re) vonatkozó megközelítéseket. *Samuel Warren* és *Louis Brandeis* (később az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának bírója) 1890-ben egy alapvető jelentőségű írásukban fogalmazták meg a magánszféra (az adatok) védelméhez való jogot (*privacy*), amelyet úgy határoztak meg, hogy a „békén hagyáshoz való jog” („*the right to be let alone*”).⁹⁶ Ez az egyének önrendelkezési jogát (autonómiáját) védi,⁹⁷ annak ellenére, hogy *Richard Posner* bíró szerint nagyon kevés ember akarja, hogy valóban békén hagyják („[v]ery few people want to be let alone.”)⁹⁸

VI. IRODALOMJEGYZÉK

[Apple alkalmazásboltban tapasztalt bankkártyás fizetési problémák](https://www.bankszovetseg.hu/sajtokozlemenye-reszletek.cshtml?skid=89&lang=hun) (2024). Online: <https://www.bankszovetseg.hu/sajtokozlemenye-reszletek.cshtml?skid=89&lang=hun>

Az MNB iránymutatásaival összhangban gyors ütemben zajlik az Apple incidensben érintettek kártalanítása (2024). Online: <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2024-evi-sajtokozlomenyek/az-mnb-iranymutatasai-val-osszhangban-gyors-utemben-zajlik-az-apple-incidensben-erintettek-kartalanitasa>

Arner, Douglas W. et al. (2020): *Sustainability, FinTech and Financial Inclusion*. *European Business Organization Law Review*, 21(1), 7–36.

ARVIDSSON, Niklas (2019): *Building a Cashless Society: The Swedish Route to the Future of Cash Payments*. Stockholm: Springer.

BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László szerk. (1960): *A magyar nyelv értelmező szótára 3. H-Kh*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

BAXTER Ian F. G. (1974): The Simple Payment of Money. *University of Toronto Law Journal*, (24)1, 63–95.

BERGSTEN, Eric E. (1967): Credit Cards – A Prelude to the Cashless Society. *Boston College Industrial and Commercial Law Review*, 8(3), 485–518.

BOTOS Katalin – BÓDY László (2015): *Magyar pénz- és tőkepiaci rendszer*. Budapest: Szent István Társulat.

⁹⁶ THIMMESCH 2018: 375–377, 396

⁹⁷ SHAMAN 2006: 989

⁹⁸ HATFIELD 2017: 590–591

Canada's Trudeau invokes emergency powers in bid to end protests (2022). Online: <https://www.reuters.com/world/americas/canada-police-response-protests-spotlight-after-key-bridge-us-cleared-2022-02-14/>

CHAPMAN, Jeffrey I. (2008): State and Local Fiscal Sustainability: The Challenges. *Public Administration Review*, 68, 115–131.

DASGUPTA, Rajaram (2009): Two Approaches to Financial Inclusion. *Economic and Political Weekly*, 44(26-27), 41–44.

ERDŐS Tibor (2003): *Fenntartható gazdasági növekedés. Különös tekintettel a rendszerváltást követő magyar gazdaságra*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

FERGUSON, Niall (2010): *A pénz felemelkedése. A világ pénzügyi történelme*. Budapest: Scolar Kiadó.

GERGELY István (1987): Személyi jövedelemadó, de hogyan? (Adalékok a vitatott kérdésekhez). *Közgazdasági Szemle*, 34(6), 711–720.

GOLDMAN, Marshall I. (1998): The Cashless Society. *Current History*, 97(621), 319–324.

GULLI, Amanda (2020): (Un)Sustainability of Bitcoin Mining. *Rutgers Computer and Technology Law Journal*, 46(1), 95–123.

HATFIELD, Michael (2017): Privacy in Taxation. *Florida State University Law Review*, 44(2), 579–634.

HOFFMAN, David E. (2005): *Oligarchák. Erő és hatalom az új Oroszországban*. Budapest: Századvég Kiadó.

Jonker, Nicole et. al. (2022): Pandemic payment patterns, *Journal of Banking and Science*, 143(1), 1–25.

KÁLMÁN János (2022): A monetáris rendszer joga. In KÁLMÁN János (szerk.): *Pénzügyi jog*. Budapest: Orac, 381–464.

KAUTZ Gyula (2004): *A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése*. Budapest: Aula Kiadó.

KOZLOV, Genrikh Abramovich (1951): *A pénz és a pénzforgalom elmélete*. Budapest: Pénzügyminisztériumi Lap- és Könyvkiadó Vállalat.

LANG, Holger (2012): *Die (r)evolutionäre Weiterentwicklung unseres Geld- und Finanzsystems zur Überwindung der aktuellen Geld- und Finanzkrise*. Hamburg: BoD – Books on Demand.

LENKOVICS Barnabás (2001): *A polgári jog vázlata*. Budapest: Osiris Kiadó.

MANKIW, N. Gregory (2011): *A közgazdaságtan alapjai*. Budapest: ELTEcon könyvek.

MASON, Michela Cesarina et al. (2022): Glued to your phone? Generation Z's smartphone addiction and online compulsive buying. *Computers in Human Behavior*, 136(1), 1–13.

MCANDREWS, James J. (2020): The case for cash. *Latin American Journal of Central Banking*, 1(1-4), 1–10.

MENYHÁRD Attila (2007): *Dologi jog*. Budapest: Osiris Kiadó.

MISES, Ludwig von (2009): *The Theory of Money and Credit*. New Haven: Yale University Press.

MÜLLER, Claudia Andrea (2009): Teure Touristen. Preise und Kosten der Urlaubsreisen von DDR-Bürgern in die Ostblock-Staaten. *Horch und Guck*, 18(2), 26–29.

NAYSARY, Babak – TARAIZI, Amine (2024): *The Digital Finance Era. A Journey Through Fintech and Cryptocurrency*. Singapore: Springer

OLSEN, Kai A. (2018): *A Cash-Free Society: Whether We Like It or Not*. Lanham: Rowman & Littlefield.

PEEBLES, Gustav (2021): Banking on Digital Money. *Cultural Anthropology*, 36(1) 1–24.

QUIÑONEZ, José A. (2017): Beyond Financial Inclusion. *National Civic Review*, 106(3), 42–47.

REICH, Jens (2017): *Seigniorage. On the Revenue from the Creation of Money*. Cham: Springer International Publishing AG

RICCARDI, Michele – LEVI, Michael (2018): Cash, Crime and Anti-Money Laundering. In Walker, Clive – King, Colin – Gurulé, Jimmy (szerk): *The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law*. Cham: Springer, 131–164.

ROBISON, Wade L. (2017): Digital Privacy: Leibniz 2.0. *The Orbit Journal*, 1(2), 1–9.

SÁRI János – SOMODY Bernadette (2008): *Alapjogok. Alkotmánytan. II.* Budapest, Osiris Kiadó.

SCHUMACHER, Leon V. (2024): *Decoding Digital Assets. Distinguishing the Dream from the Dystopia in Stablecoins, Tokenized Deposits, and Central Bank Digital Currencies*. Cham: Springer.

SHAMAN, Jeffrey M. (2006): The Right of Privacy in State Constitutional Law. *Rutgers Law Journal*, 37(4), 971–1086.

SHARMAN, J. C. (2009): Privacy as Roguery: Personal Financial Information in an Age of Transparency. *Public Administration*, 87(4), 717–731.

SMITH, Adam (2011): *Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól*. Budapest: Napvilág Kiadó.

SIMMEL, Georg (2004): *A pénz filozófiája*. Budapest: Osiris Kiadó.

TAY, Lee-Ying – TAI, Hen-Toong – TAN, Gek-Siang (2022): Digital financial inclusion: A gateway to sustainable development. *Heliyon*, 8(6), 1–10.

THIMMESCH, Adam B. (2018): Tax Privacy. *Temple Law Review*, 90(3), 375–426.

TÓTH János (1977): *A lakosság adói*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Újabb Apple ügy: Az MNB és a Bankszövetség is szorosan figyelemmel kíséri az eseményeket (2024). Online: <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2024-evi-sajtokozlomenyek/ujabb-apple-ugy-az-mnb-es-a-bankszovetseg-is-szorosan-figyelemmel-kiseri-az-esemenyeket>

VARGA István (1964): *Az újabb magyar pénztörténet és egyes elméleti tanulságai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

WAGNER, Felix – ANDREAS, Marcus (2012): A Culture of Sustainability. *RCC Perspectives*, 3(8), 57–72.

WINDASARI, Nila Armelia et al. (2022): Insights from gen Y and gen Z. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(2), 1–10.

ZAGORSKY, Jay L. (2025): *The Power of Cash. Why Using Paper Money is Good for You and Society*. New York: John Wiley & Sons

Impresszum

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
Civilisztikai Tanszék

A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor

Cím: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Postacím: 1441 Budapest, Pf. 60.

E-mail: asztalos.zsofia.agnes@uni-nke.hu

Weboldal: <https://antk.uni-nke.hu/tanszekek/civilisztikai-tanszek/opuscula-civilia/az-opuscula-civilia>

ISSN: 2560-2039 (online)

A szerkesztőbizottság elnöke: Vékás Lajos akadémikus

A szerkesztőbizottság tagjai: Auer Ádám egyetemi docens, Fézer Tamás egyetemi tanár,
Fuglinszky Ádám egyetemi tanár, Leszkoven László egyetemi docens, Papp Tekla egyetemi tanár

Szerkesztőbizottság titkára: Muzsalyi Róbert, egyetemi adjunktus